

ДУХОВНІ ОСНОВИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті поданий теоретичний аналіз патріотичного виховання учнівської молоді, визначені духовні основи патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, духовність, учнівська молодь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Однією з ознак духовно розвиненої людини є почуття патріотизму. Саме наявність цього високого почуття у громадян є основою економічного, соціокультурного, матеріального і духовного розквіту будь-якої держави. Почуття патріотизму органічно пов'язане з почуттям безкорисливої любові до рідної землі, малої і великої Батьківщини, відданості і служінню інтересам держави, вірності своєму народу, його історичним традиціям, його культурі. Саме з цією метою розроблена державна «Концепція національного виховання». Про необхідність патріотичного виховання свідчить і ухвалений Верховною Радою України в першому читанні Закон України «Про національно-патріотичне виховання молоді» (вересень 2004 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До ідеї патріотизму, любові до народу і держави та існуючих традицій зверталися у своїх працях стародавні філософи (Конфуцій, Платон, Аристотель), мислителі епохи Відродження (Н. Макіавеллі), Нового часу (К. Гельвецій, Д. Локк, І. Кант).

У сучасній вітчизняній педагогічній науці багатогранні аспекти патріотичного виховання розробляють І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші. За останні роки окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в дисертаційних роботах В. Ковалю, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, Р. Петронговського, О. Стьопіної та ін.

Педагоги минулого і сучасності звертали увагу на необхідність використання надбань народної культури у процесі виховання (Г. Ващенко, М. Костриця, С. Русова, О. Смоляк, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Є. Сявков, К. Ушинський та ін.). Виховні можливості різних видів народної культури вивчали сучасні педагоги-дослідники О. Алексійчук, Г. Карась, Ю. Ледняк, Г. Майборода, Ю. Мандрик, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Турсунов, Т. Чернігівець та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз патріотичного виховання учнівської молоді; визначення духовних основ патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку педагогічної науки та практики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Дослідники сьогодення доходять висновків, що виховання почуття патріотизму відбувається під впливом багатьох чинників: громадська свідомість; засоби масової інформації; література та мистецтво; сім'я; навчання і виховання; релігія і церква; громадські об'єднання; спілкування з іншими людьми; сама особистість, її активність, рівень самоусвідомлення й самоорганізації, її соціальний досвід.

У сучасній шкільній практиці спостерігається низка суперечностей, що значно знижує ефективність процесу виховання почуття патріотизму у старшокласників:

– між проголошенням в урядових, державозначущих документах посилення уваги до патріотичного виховання молоді і відсутністю теоретико-методологічного забезпечення вирішення цієї проблеми;

– між важливістю і необхідністю виховання почуття патріотизму у юнацькому віці у цілісному педагогічному процесі і певною фрагментарністю виховних заходів, тобто відсутністю науково розробленої системи такої роботи;

– між акцентуванням уваги на необхідності використання регіонального компоненту у патріотичному вихованні шкільної молоді і недостатньо розробленою методичною базою;

Отже, наявність суперечностей, недостатній теоретичний рівень дослідженості та практичної розробленості проблеми виховання почуття патріотизму старших школярів підтверджують необхідність використання духовних основ самого поняття патріотизм та патріотичного виховання у практиці школи.

Таким чином, питання про специфіку виховання почуття патріотизму учнів сучасної школи потребує подальшого наукового осмислення. З цією метою назріла необхідність переглянути та наповнити новим змістом поняття «патріотизм», зберігаючи спадкоємність, вірність національним традиціям та враховуючи ту обставину, що на основі почуття патріотизму виховується почуття відповідальності за розвиток і розквіт держави, бажання зберігати матеріальні й духовні цінності, формується шляхетність і гідність особистості.

Враховуючи те, що регіони України склалися під впливом своєрідних історичних обставин, мають свою неповторну історію і культуру, значну роль у справі виховання почуття патріотизму відіграють культурно-художні традиції краю. Вони передусім впливають на духовну сферу молоді, на сферу почуттів, які, в свою чергу, є внутрішньою спонукальною силою, що визначає форму суспільної поведінки особистості. Більше того, залучення молоді до народної художньої культури регіону і традиційного народного мистецтва веде до гармонії і надає процесу патріотичного виховання природного і неупередженого характеру, духовно її наповнює.

Про актуальність дослідження означеної проблеми свідчить Указ Президента України «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» від 6 червня 2006 року (№ 481/2006).

Донбас, як й інші регіони України, має свої етнокультурні та культурно-художні особливості. Етнокультурну специфіку Донбасу розглядали М. Антоненко, В. Галич, Г. Губенко, І. Кононов, В. Курило, Г. Куромія, В. Рябих, Л. Терських, Ю. Фесенко та ін.; народні художні традиції цього регіону досліджували В. Башкіна, П. Будівський, Т. Віхрова, В. Гайовий, К. Зиновієв, О. Іонов, І. Манжура, М. Олійник, В. Оліфіренко, В. Подов, Ф. Пустова, В. Сабельников, М. Семенова, М. Тарасенко, І. Яхно, О. Яхно та ін.

У процесі виховання почуття патріотизму учнів слід враховувати етнічні особливості Донбасу, його різнобарвні народні художні традиції (фольклор, декоративно-ужиткове мистецтво, художні промисли і ремесла народу), які в умовах Донбасу мають як національні, так і полікультурні риси, і потребують особливої уваги з метою їх збереження, відродження й примноження як матеріальної так і духовної культури народу. Але спеціально проблема використання виховного потенціалу культурно-художніх традицій Донбасу та їх духовних основ у педагогічній науці не розглядалася.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми патріотизму дозволяє визначити патріотизм як інтегративну духовно-моральну якість особистості, яка проявляється в дієвій любові до свого народу, до малої і великої Батьківщини, її історії та культури, збереженні та примноженні народних традицій, здатності до самопожертви.

Почуття патріотизму ми розглядаємо як емоційне переживання своєї культурно-духовної, історичної і національної приналежності до Батьківщини. В основі формування почуття патріотизму лежить потреба в самоідентифікації та спільності зі своїм народом, Батьківщиною. До структурних компонентів почуття патріотизму відносимо: духовно-

моральне переживання любові до рідної землі, гуманістичні загальнолюдські та національні цінності, морально-естетичні ідеали особистості, творчо-перетворювальну діяльність на благо Батьківщини.

Так важливим засобом виховання патріотизму може стати традиційне народне мистецтво. Народознавчим основам виховання присвячено багато сучасних наукових досліджень (О. Тищенко, Ю. Руденко, О. Феоктістова, В. Дроговоз, Ю. Ледняк, О. Алексійчук, Г. Майборода, Ю. Мандрик, О. Семашко, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Турсунов, Т. Чернігівець та ін). Дослідники дійшли висновку, що без етнокультурної самоідентифікації неможливе формування і розвиток у підростаючого покоління почуття патріотизму, поваги до історії, традицій свого народу.

Донбас, як Східний регіон України, має поліетнічний, полікультурний, поліконфесійний характер, що детерміновано історичними умовами його заселення, становлення та розвитку промисловості. На патріотичне виховання як складової духовності вагомо впливають етнокультурні особливості, духовний склад етносу, який є результатом його історичного розвитку. Виявляючи архетипи соціального життя, філософи О. А. Донченко і Ю. В. Романенко визначають соціум як «певне живе створіння, яке нічого не забуває, бо крім вербального, має генетичний досвід. Щоб зрозуміти соціум цілком, необхідно розкодувати хоча б деякі фрагменти його родової пам'яті, навчитись зчитувати інформацію про нього, яка живе з нами, тут, на цьому місті, у різноманітних формах багато-багато років» [1, с.8]. Саме ця «родова пам'ять» спонукає нас сьогодні всебічно вивчати минуле, прилучати здобутки минулого до сучасної культури, залучаючи до цієї діяльності школярів з метою стимулювання процесу їх етнокультурного, патріотичного, духовного виховання.

На основі аналізу поглядів Ю. Хабермаса з'ясовано, що розвитку «емансипаційного інтересу» до культурних надбань значно сприяють спадкоємність і продовження культурних традицій, відтворення духовних цінностей [3, с.77].

Аналіз культурологічної, народознавчої, етнопсихологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури дає можливість говорити про своєрідність Донбасу як осередку інтеграції та взаємовпливу різноманітних традиційних народних культур (українців, росіян, білорусів, греків, вірмен, болгар, сербів, німців, татар, євреїв, турків, молдаван, поляків та ін.), багатошарової побутової культури, неповторних народних обрядів, звичаїв, вірувань.

Великий вплив на патріотичне виховання молоді має взаємодія шкіл, позашкільних заходів, центрів народної творчості, аматорських творчих об'єднань. Серед них творче об'єднання «Натхнення» Маріупільської філії Донецького обласного ТОХНУ, клуб «Українська світлиця» – унікальний музей народного побуту (входить до Асоціації позашкільних закладів м. Маріуполя), клуб «Лівша» при центрі народної творчості Луганська, гурток «Декоративно-прикладне мистецтво» при центрі позашкільної роботи Слов'янського району м. Донецька, гурток декоративно-прикладного мистецтва студії Старобешівського районного Будинку дитячої та юнацької творчості, центр дитячої та юнацької творчості м. Алчевська та ін.

З'ясовано, що у шкільній практиці велику роль відіграють виставки, конкурси, свята, що відбуваються на Донбасі (свято культур національних меншин «Коло друзів», фестивалі української культури «Братчина», «Співуча трієра» та ін.), робота гуртків, колективів художньої самодіяльності.

Розкрито роль художніх і краєзнавчих музеїв Донецької та Луганської областей у вихованні почуття патріотизму учнівської молоді. Музеї є центрами вивчення та пропаганди духовної і матеріальної культури краю. Створення в них культурно-побутових експозиційних комплексів (інтер'єрів житла, національного одягу, виробів народно-ужиткового мистецтва, ткацтва, вишивки, керамічного промислу, лозоплетіння, витинанки) відтворюють національні риси культури і побуту населення краю та, безумовно, виховують у підростаючого покоління гордість за місце проживання і в цілому

за Батьківщину, духовно наповнюють і розвивають.

Висновки. На основі теоретичного аналізу, узагальнення існуючого досвіду виховання почуття патріотизму старшокласників засобами традиційного народного мистецтва Донбасу та результатів експериментального дослідження визначено критерії ефективності цього процесу. До них віднесено: духовно-моральні ідеали; морально-духовні переживання; піднесене і дієве почуття любові до рідної землі; добротворчість; прагнення до подолання егоїстичної замкненості, обмеженості.

Доведено, що ефективність патріотичного виховання залежить від:

- 1) наповненості духовними складовими системи патріотичного виховання;
- 2) етнокультурних особливостей, духовного складу етносу, який є результатом його культурно-історичного розвитку;
- 3) використання здобутків художніх і краєзнавчих музеїв;
- 4) взаємодії шкіл, позашкільних заходів, центрів народної творчості, аматорських творчих об'єднань тощо.

Разом з тим, проблема патріотичного виховання потребує:

- розгляду її на державному рівні, можливо, як національної ідеї;
- об'єднання зусиль держави, регіонів, соціальних інститутів навколо виховання почуття патріотизму;
- підтримки здобутків науковців як місцевою, так і державною владою і широкого впровадження розроблених проєктів, моделей патріотичного виховання у практику сучасних шкіл та університетів.

Література:

1. Донченко О.А., Романенко Ю.В. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення): Монографія. - К.: Либідь, 2001. - 334 с.
2. Рашидова С.С. Воспитание чувства патриотизма старшеклассников на культурно-художественных традициях Донбасса. - Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Луганск, 2007.
3. Фарман И. П. Социально-культурные проекты Юргена Хабермаса. – М., 1999. – 244с.
4. Чернуха Н.М. Українська національна ідея: історія та сучасність // Освіта Донбасу: Науково-методичне видання, 2004. – №1(102). – С.114–118.
5. Чорна К. І. Проблеми виховання патріотизму школярів у сучасній Україні // Збірник наукових праць. – Херсон, 2003. – Вип.. 35. – С.176–181.
6. Чупилко Г. Р. Форми і методи виховання в українській народній педагогіці // Педагогічна скарбниця Донеччини: Науково-методичний журнал. – 1997. – №1(3). – С.34–36.

Надійшла до редколегії 5.09.2010

Рашидова С.С. Духовные основы патриотического воспитания ученической молодежи

В статье дан теоретический анализ патриотического воспитания ученической молодежи; определены духовные основы патриотического воспитания на современном этапе развития педагогической науки и практики.

Ключевые слова: *патриотизм, патриотическое воспитание, духовность, ученическая молодежь.*

Rashydova S.S. Spiritual foundations of patriotic education of pupillary youth

Theoretical analysis of patriotic education of pupillary youth is given in the article; spiritual ground of patriotic education is defined on the modern stage of development of pedagogical science and practice.

Keywords: *patriotism, patriotic education, spirituality, pupillary youth.*